

ПСИХОЛОГО-ГІГІЄНІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ВАЛЬДОРФСЬКІЙ ШКОЛІ

Канд. мед. наук О. І. Попов

Харківська медична академія післядипломної освіти

Викладені дослідження психологічних особливостей молодших школярів, висвітлені основні методи їхнього навчання та виховання у вальдорфській школі, які спрямовані на формування самостійного емоційного життя дитини, розділення життя почуттів та життя волі.

ПСИХОЛОГО-ГИГИЕНИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ УЧЕНИКОВ В НАЧАЛЬНОЙ ВАЛЬДОРФСКОЙ ШКОЛЕ

Канд. мед. наук О. И. Попов

Изложены исследования психологических особенностей младших школьников, раскрыты основные методы их обучения и воспитания в вальдорфской школе, которые направлены на формирование самостоятельной эмоциональной жизни ребенка, разделение жизни чувств и жизни воли.

THE PSYCHOLOGICAL-HYGIENIC BASES OF PUPILS' EDUCATION AT PRIMARY WALDORF SCHOOL

O. I. Popov

This article is dedicated to investigation of psychological peculiarities of junior pupils; the main methods of their instruction and education in Waldorf school are spoken about. These methods are directed to forming of independent emotional life of each child, separating of life of feelings and life of will.

Одним з основних принципів навчання є індивідуальний підхід до дитини, який включає глибоке вивчення особистості дитини, в тому числі особливостей її психічного розвитку. Саме на основі цих знань учитель планує свою подальшу роботу. Важливим є дослідження особливостей психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку, бо, орієнтуючись на них, учитель повинен побудувати свою діяльність таким чином, щоб із самого початку навчання не відбити у школярів бажання вчитися.

Глибоко досліджуються психологічні особливості молодших школярів у вальдорфській педагогіці, бо саме на знанні природи дитини будується весь навчально-виховний процес [2]. У вальдорфській школі дослідженню особистості дитини, її психічних передумов приділяється дуже багато уваги, тому що вчитель визначає цілі та завдання уроку, підбирає відповідний дидактичний і навчальний матеріал, обирає способи подання знань, урахуваючи вікові психофізіологічні особливості кожного учня — його інтереси, темперамент, особливості емоційно-вольової сфери та можливості, формуючи найкращі якості особистості та сприяючи її всебічному гармонійному розвитку.

Мета роботи — дослідження особливостей форм і методів навчання молодших школярів

у вальдорфській школі з урахуванням психічного розвитку дитини.

МАТЕРІАЛИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасні гігієнічні дослідження дітей вказують на те, що для молодших школярів найважливішим у навчанні є емоційна сторона, проте на практиці погляди в традиційній школі часто не збігаються з інтересами дитини, бо більше орієнтуються на розумові здібності, тим самим обмежуючи дитину в процесі її розвитку. У вальдорфській педагогіці навчально-виховний процес ґрунтується на цілісному підході, тобто на розвитку не лише мислення, але й почуттів і волі. Процес навчання виступає як засіб виховання і розвитку, а весь навчально-виховний процес спрямований на збереження і розвиток фізичних і психічних сил дитини.

У традиційній школі процес навчання являє собою переважно процес запам'ятовування, поглинання знань у готовому вигляді, тоді як вальдорфська школа орієнтується на активну творчу діяльність учнів. Традиційній школі притаманний авторитарний стиль управління навчальною діяльністю, тоді як вальдорфська школа спрямовує діяльність на побудову партнерських стосунків учня і вчителя, їхню спільно розподілену навчальну працю, співробітництво.

Молодший шкільний вік характеризується на- зріванням суперечностей між зростаючими інтелектуальними можливостями і «дитячими» видами діяльності, а також значними змінами у тілесно-духовній структурі дитини. У неї розвивається здатність до образної фантазії, довільних спогадів в образах, та формується здатність до творчого образного творення та переживання [1, 3, 4]. І саме це у дитини закладає підвалини самостійного внутрішнього життя, тому дуже важливим є створення умов для розвитку душевних сил дитини.

Важливими засобами, що виховують почуття і волю, є зіткнення з прекрасним, яке безпосередньо звертається до емоцій людини. Краса довколишнього світу повинна відволікти дитину від себе самої і спрямувати її у світ. У молодшому шкільному віці художнє виховання відповідає глибинним потребам дитини, все, з чим діти стикаються у навколишньому світі, вони перетворюють на картини й образи. Тому провідним методом навчання у цьому віці є художньо-образне викладання.

В основі образного викладання лежить уявлення про те, що дитина сприймає та пізнає світ не лише через органи слуху, зору, але й через серце, душу. У дітей молодшого шкільного віку розвивається відтворююче та творче уявлення, вони багато фантазують. Образи зі світу фантазії допомагають розвивати художні та інтелектуальні здібності дитини, бо гармонійно поєднують художнє та наукове пізнання. Образне викладання стимулює не лише уявлення, але й мислення, яке знаходиться ще на стадії наочно-дієвого аналізу [4].

Образна форма нового матеріалу, яка пов'язується спочатку з емоційним життям дитини, потім укорінюється в діяльності волі через практичні дії (ритмічні рухи, малювання, складання робочих зошитів). Наприкінці уроку учнів зоохочують до повторення вивченого матеріалу й утворення системи понять.

У I-II класах увесь навчальний матеріал перетворюється на казкові образи. Літери, частини мови, числа й операції над ним виводяться з життя казкових героїв та способу їхніх дій. Починаючи з III класу, характер образів змінюється. Джерелом образів ще значною мірою є казкові істоти та події, але багато матеріалу беруть і з навколишнього світу, який вільно використовують як допоміжний засіб для пробудження фантазії дитини [4].

Оскільки дитина ще живе образами, мислить конкретними категоріями, то абстрактні поняття ще недоступні їй безпосередньо, і найважливішим для дітей молодшого шкільного віку є те, наскільки образно та яскраво їм подається матеріал для вивчення (засвоєння). Навчання не повинне стати лише демонстрацією наочних посібників, воно має бути сповненим високих прагнень, натхненим, живим.

Однією з особливостей є те, що дитина формується певними ритмами. Взагалі, ритм має велике значення для всього життя людини, особливо в дитячі роки. Кожен учень живе в ритмі неспання і сну, запам'ятовування і забування. З огляду на це, організація дня здійснюється у певному ритмі. Усе неритмічне в молодшому шкільному віці підриває життєві сили дитини.

Уранці учню легше дається розумова діяльність. Тому шкільний день розпочинається з таких предметів, які вимагають переважного розуміння, обмірковування, розумового уявлення. Кожного ранку протягом 3-4-х тижнів на заняттях, які мають назву «головний урок», вивчається один і той самий предмет, що складає певний навчальний цикл, значний за обсягом навчальний матеріал. Ці навчальні одиниці отримали назву «епохи». У молодших класах методом «епох» діти вивчають математику, рідну мову, навколишній світ.

У I класі епохи ще слабко диференційовані. Діти пишуть, малюють, слухають розповідь учителя, займаються лічбою, а вчитель обирає момент, коли треба змінити діяльність. У II класі епохи стають уже більш диференційованими.

Один і той самий предмет вивчається як епоха не більше двох разів на рік, через те що діти за цей час можуть забути вивчене. Але з новою епохою діти повертаються до вивченого раніше матеріалу і згадують його, що дозволяє учням піднятися на більш високий рівень розуміння проблеми.

Після «головного уроку» йдуть уроки, на яких вивчаються предмети з постійними ритмічними повтореннями на окремих заняттях. Це переважно предмети, засвоєння яких неможливе без практичних вправ.

Завершуються уроки художньо-практичною діяльністю. Живопис, малюнок, ліплення, музика, читання віршів, драматичні вистави органічно вплетені у навчальний процес при вивченні всіх предметів у молодших класах. Після обіду діти займаються ремеслом, садівництвом, працюють у теплиці, цеху [4, 5].

Бачити, пізнавати серцем неможливо без емоційного насичення процесу навчання заняттями мистецтвом: музикою, живописом, які безпосередньо звертаються до серця дитини. Музичні переживання — це рівновага слухового сприйняття і ритмічного процесу дихання. Це стосується і живопису, скульптури тощо. Гармонія фарб, мелодій, ритм, такт відтворюються та оживають у процесах дихання і кровообігу. Художнє подання навчального матеріалу вносить у сприйняття дитини живі поняття, котрі, як і все живе, може вдосконалюватися з розвитком людини [4].

Дитина повинна набувати живе розуміння реальності, а не поверхневу поінформованість, інакше емоційне життя дитини відвернеться від розумової діяльності. Якщо емоційне життя не збігається з процесом мислення, то воно не може

стати силою, яка б мотивувала та надихала людину на пошук вищих цілей та цінностей, через що душевно-духовне життя об'єднується, а фізично-тілесне — однобічно посилюється.

Унаслідок інтелектуального навчання відбувається вплив виключно на інтелект, і немає впливу на почуття та волю. Але на дітей впливає те, що у своїй дії повторюється, особливо в супроводі художнього елементу, який, окрім того, вносить у цей процес радість і задоволення, до того ж сам заснований на повторенні.

У процесі навчання і виховання у вальдорфській школі враховується те, що діти знаходяться на різних рівнях розвитку психіки і відрізняються за ступенем бадьорості у своїй свідомості. Є діти, у яких переважає життя почуттів, і на них впливають за допомогою сильних почуттів. І є ще діти, схильні до вольової діяльності, у них розумова діяльність розвивається пізніше, і пробудженню їхньої волі сприяють вимова слів у сполученні з рухом. Так людина пов'язується у вольовому елементі з інтелектом, та її воля поступово пробуджується до мислення.

Особливу увагу звертають на гармонійний розвиток пам'яті дітей. Відомо, що шкідливо перевантажувати пам'ять, але й її недостатнє тренування теж має негативні наслідки. Тому рівновага в розвитку пам'яті досягається за умов дотримання трьох правил навчання: необтяження пам'яті дитини абстрактними, інтенсивно сформованими поняттями; художньо-образна побудова процесу навчання; власна естетична і практична діяльність учнів. Ці умови є найважливішою запорукою правильного розвитку пам'яті молодших школярів. Важливо також зберігати гармонію між розвитком пам'яті та фантазії, які знаходяться в тісному зв'язку із силами росту. За умов правильного викладання матеріалу кожна дитина запам'ятає стільки, скільки їй необхідно та інстинктивно відкине те, що не здатна засвоїти. Тому при художньо-образному навчанні не треба боятися перевантажувати пам'ять [4].

Орієнтуючи процес навчання на внутрішні закони розвитку дітей, вальдорфська школа

намагається побудувати навчально-виховний процес таким чином, щоб він співвідносився з людиною як з цілісною істотою. Також вальдорфські учителі молодших класів шукають відповідь на питання, які саме здібності закладено в кожному конкретному учневі й що треба розвивати в дитині, щоб з часом з неї могла вирости гармонійна і цілісна особистість.

Також у процесі навчання і виховання учнів молодших класів важливим є авторитет учителя. Діти хочуть бачити поруч із собою людину, на яку вони могли б покласти, відчуваючи надійність та невичерпне джерело сил для себе. Дітям цього віку потрібні не лише авторитети з оточуючих їх людей, які є втіленням моральних та інтелектуальних сил, потрібні ще авторитети, на які вони б могли спиратися духовно — біографії видатних діячів, приклади великих історичних подій тощо [4].

Отже, вальдорфський підхід до навчання, який ґрунтується на особистісній діяльності учнів, означає, що, перш за все, у цьому процесі поставлене та розв'язується головне питання для нашого суспільства — формування всебічно розвиненої людини, гармонійної, морально досконалої, соціально активної особистості через активізацію її внутрішніх резервів.

ВИСНОВКИ

1. Молодший шкільний вік характеризується такими основними особливостями: художньо-образним мисленням дитини та потребою учнів у довірливому підкоренні дорослому, який турботливо й уважно керує їхнім розвитком. Тому у вальдорфській педагогіці художньо-образне викладання — це основний метод навчання.

2. Завоювання авторитету вчителем — це основний метод виховання.

3. Ці методи навчання і виховання адекватно відображають психічні особливості дітей молодшого шкільного віку і широко поєднуються із художньо-практичною діяльністю.

Вальдорфський підхід навчання є *перспективним* і може з користю застосовуватись і в традиційній школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алферов А. Д. Психология развития школьников. — Ростов-на-Дону: «Феникс», 2000. — 384 с.
2. Гозак С. В. Гігієнічна оцінка уроку евритмії в вальдорфській школі / С. В. Гозак // Довкілля та здоров'я. — 2005. — № 1. — С. 16–18.
3. Заброцький М. М. Вікова психологія: навч. посібник. — К.: МАУП, 1998. — 92 с.
4. Ионова Е. Н. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты. — Х.: «Бизнес Информ», 1997. — 300 с.
5. Прокопенко І. Ф., Євдокимов В. І. Педагогічна технологія. — Х.: Основа, 1995. — 105 с.